

POLOJASNO

VÁCLAV
BARTUŠKA
POLOJASNO
Pátrání
po vinicích
17. listopadu
1989

EXLIBRIS
PRAHA 1990

VÁCLAV
BARTUŠKA
POLOJASNO
Pátrání
po vinících
17. listopadu
1989

Obálku navrhl a typograficky
upravil Vladimír Nagaj
V roce 1990 vydalo jako svou
2. publikaci nakladatelství Ex libris
Michal Horáček, Kladenská 43,
160 00 Praha 6
Z fotosazby Scantext, Práce,
vytiskl Mír, Praha
ISBN - 80-900090-1-8

VÁCLAV
BARTUŠKA
POLOJASNO
Pátrání
po vinících
17. listopadu
1989

VÁCLAV BARTUŠKA POLOJASNO

Václav Bartuška (narozen 14. 7. 1968), student fakulty žurnalistiky UK Praha, byl v době studentské stávkou členem celostátního koordinačního výboru. Jako jeho zástupce byl vyslán do parlamentní komise, vyšetřující příčiny a pozadí 17. listopadu 1989. Touto komisí byl posléze pověřen zvláštním pátráním v oblasti Státní bezpečnosti. Díky tomu měl mimořádnou možnost

mluvit s mnoha funkcionáři StB a udělat si vlastní úsudek o tom, kdo zásah na Národní třídě připravil a proč.

Polojasno je proto nejen kompletní historií všech zasedání parlamentní komise, ale i deníkem tohoto hledání.

ISBN 80-900090-1-8

Úterý 28. listopadu 1989

Je deset večer a v divadle Disk se opět píšou dějiny. Zasedá celostátní koordinační stávkový výbor vysokých škol. Máme rozhodnout, co dělat dál se stávkou, jejíž význam už dávno přerostl meze našeho chápání. Chtěli jsme odchod zkompromitovaných jedinců, a položilo se celé politbyro. Chtěli jsme dialog moci s občany, a premiér si před televizními kamerami potřásá rukou se včerejším nepřítelem číslo jedna. Chtěli jsme nezůstat sami, a náhle s námi šla do včerejší generální stávky většina národa. Teď se unavení, nevyspalí a zmatení hádáme, jestli máme požadovat ještě víc, anebo nechat vládu na chvíli vydechnout. Hrajeme velkou hru; naštěstí nám to ještě nedošlo.

Přichází dívka z kanceláře divadla a vyřizuje vzkaz z parlamentu. Máme jim dát jména dvou studentů, kteří budou za koordinační výbor členy parlamentní komise. Připadá nám trochu divné, že nechtějí víc lidí, ale nemáme moc času se tím pořádně zaobírat. Parlamentní komise pro vyšetření událostí 17. listopadu, ještě před týdnem náš základní a zásadní požadavek, je dnes už jen záležitostí na pár minut. Volby jsou rychlé a za chvíli jdou do parlamentu dvě jména: Roman Kříž a Václav Bartuška.

Někdo se ke mně naklonil a povídá: „Uvědomuješ si, že jestli se ta komise opravdu rozběhne, budeš muset přerušit školu?“

Přišlo mi to k smíchu. „Jestli opravdu začne vyšetřovat, tak už žádnou školu nebudu potřebovat.“

Středa 29. listopadu 1989

Přímý televizní přenos z parlamentu překonává nejhorší očekávání. Nemám na tuhle frašku náladu, a tak se o svém oficiálním jmenování do komise dozvídám zprostředkovaně od těch, kteří u televize vydrželi. První blahopřání, první pohledy stranou. A to je teprve začátek.

Večer se zase scházíme v Disku, tentokrát ale jen pražský koordinační výbor. Zbytek republiky se rozjel do svých domovů vysvětlovat, proč stávka pokračuje.

Někdy okolo jedenácté přichází Honza Bubeník, delegovaný do komise městským výborem SSM. Přivádí s sebou poslance Federálního shromáždění Věru Bartoškovou, Lubomíra Fantu a Jozefa Stanka, kteří jsou členy komise a chtějí soukromě mluvit s vedením koordinačního výboru. Místo rozhovoru za zavřenými dveřmi se jim však dostává křížového výsledku. Jsou usazeni na jeviště a ve světle reflektorů zažívají nemilosrdnou interpelaci lidu.

„Jak vám máme věřit, když jste na začátku roku schválili pověstné pendrekové zákony? To se nestydíte se teď před nás postavit a tvrdit, že chcete vyšetřit masakr?“

Ticho.

„Víte vůbec o tom, že v lednu byly stejně brutální zákroky jako teď? Proč jste se za ně postavili?“

Dusno k prasknutí. Pokusy o obhajobu vyznívají nepřesvědčivě. Slova jsou zbytečná.

„Pojďme k věci, odvolat je můžeme později,“ říká kdosi.

„Jak to, že v komisi nejsou zástupci Občanského fóra?“ ozývá se ze všech stran.

Stejnou otázku dostal v parlamentu profesor Češka, rektor Univerzity Karlovy a jeden z tvůrců komise. Odpověděl cosi v tom smyslu, že stávkující studenti jsou kolektivním členem Občanského fóra, takže není nutné přibírat OF jako takové. Poslanec Fanta teď volně parafrázuje jeho slova. Jenže co prošlo poslanci Češkovi v neinformovaném Federálním shromáždění, s tím nelze uspět tady. Zdvihá se bouře nevole a vousáč z páté řady:

„Je vám doufám známo, že jsme od samého začátku stávky požadovali vyšetřovací komisi, jejímiž členy by byli i studenti a zástupci nezávislých iniciativ. Tak proč jste nás zase podvedli?“

„My jsme nevěděli . . .“

„Vy jste z které strany, pane poslanče?“

„Z Československé strany socialistické,“ dí Lubomír Fanta.

„A vy, bratře,“ hřímá dál neholenec, „vy jste neslyšel poznámku předsedy své vlastní strany, bratra Kučery? On přece proti složení komise protestoval a připomínal, že na včerejším jednání u kulatého stolu byla mezi premiérem Adamcem a panem Havlem dohodnuta i účast Občanského fóra. Copak vy nerespektujete ani předsedu vlastní strany?“

Sál vře. Poslanci vypadají nejistě. Možná že právě teď poprvé poznávají, jak chutná otevřené vyslovení nedůvěry. Ale já přemýšlím spíš o tom, jestli před námi sedí ti správní lidé. Co asi ví mimopražský funkcionář jakékoli strany o tom, s kým a o čem právě jedná vedení jeho partaje? Seznámil snad pan Kučera všechny své bratry a sestry s průběhem a výsledky úterních jednání? Udělal snad totéž pan Havel či kdokoli jiný z té pomyslné první ligy? Dost o tom pochybuji. Z vlastní zkušenosti už vím, že v dobách boje za demokracii není čas na demokracii. Praha peče velkou politiku a zbytek republiky se o své budoucnosti dozvídá z novin. Kdokoli z nás studentů ví o situaci v Československu víc než většina poslanců. Jsme uprostřed dění, jednáme s ministry i samotným premiérem, všichni nás chtě nechtě musejí brát vážně. Ale kdo bere vážně poslance?

Sice je dál bombardujeme dotazy, ale v duchu jsme už nad nimi udělali

kříž. Jsou vykonavateli cizí vůle a pro nás je mnohem snazší ovlivňovat onu vyšší moc, než přesvědčovat tři sta padesát poslanců parlamentu, předurčeného k zániku.

Nechávám hovor plynout kolem a půjčuju si od poslance Stanka usnesení FS, jímž byla komise jmenována. Zajímá mě její složení, ale pak se podívám na spodní řádek a mám po náladě. Úřední šiml mě přejmenoval, z Bartušky je Bartůšek. Koukám kysele kolem sebe a poslední stopy smířlivosti mě opouštějí. Jednou za život se dostanu do parlamentu, a ještě mi zkomolí jméno . . .

Návštěva je pryč a my se hádáme, zda komisi uznat, nebo bojkotovat a trvat na sestavení nové, za účasti OF. Nelíbí se nám způsob, jak byla sestavena, a už vůbec nejsme spokojeni s výsledkem. Sedm poslanců Federálního shromáždění, dva poslanci České národní rady (o nichž inženýr Stank řekl, že možná dosud nevědí o svém zařazení do komise!), dva zástupci městského výboru SSM (naštěstí studenti, aparátčičky bychom nesnesli) a jenom dva členové koordinačního výboru — to není odraz skutečného poměru sil, jen bůhvíkolikátý důkaz neschopnosti moci pohlédnout realitě do tváře. A tak se celá následující debata točí kolem jediného bodu: jestli jsme schopni vynutit si nové zasedání FS, které by jmenovalo lepší komisi, a hlavně zda do tohoto dalšího zasedání udržíme stávkou. Končí její desátý den a lidí, kteří jsou ve dne v noci ve školách, už toho mají dost. Proplová mezi námi ponorková nemoc a každé prodloužení stávky zvyšuje nebezpečí samovolného a nekontrolovatelného rozpadu celého hnutí. S vědomím tohoto rizika nakonec těsným poměrem hlasů souhlasíme se složením komise pod podmínkou, že bude doplněna o zástupce Občanského fóra, zkušené právničky.

V jednu mizím z jednání a jdu se konečně pořádně vyspat. Vyměnil bych všechny parlamenty světa za dva dny spánku.

Čtvrtek 30. listopadu 1989

V jednu hodinu se scházíme poprvé. Vzájemné představování je zdvořile nedůvěřivé, a dříve než usedneme, leží mezi námi dělicí čára. Aspoň já ji tak cítím. Na jedné straně my, studenti, kteří chceme najít pravdu, na druhé straně oni, poslanci, vybraní kýmisi nahoře, aby nám v tom zabránili. Nevěřím jim ani dobrý den a beru celou komisi jako zápas. Zatím vedou devět čtyři.

Proto se naše úvodní debata točí kolem postavení zástupců Občanského fóra JUDr. Josefa Danisze a JUDr. Otakara Motejla. Jde nám o to, aby se z přízvaných poradců studentů stali právoplatnými členy komise. Tím by se

poměr sil zlepšil na devět šest. Dozvídáme se, že něco takového může udělat jen parlament, který komisi ustanovil a může ji podle potřeby rozšířit. My sami však nemůžeme koóptovat další členy.

Z vyhrocené situace nakonec vybrusí poslanec Stank, který je od prvních chvil jakýmsi neformálním předsedou. Jeho slovenština působí měkce a docela uklidňujícím dojmem. V krátké řeči prosí nás všechny, abychom přestali rozlišovat, kdo je a kdo není poslanec, a zaměřili všechnu svou pozornost na vyřešení úkolu, který máme před sebou. Doktory Danisze a Motejla navrhuje považovat za experty celé komise, ne jenom její studentské části.

Za jiných okolností by asi takovýhle projev vyzněl nepřesvědčivě, a ani teď nemáme zrovna chuť padnout si kolem krku. Ale něco se snad začíná lámat.

Poté jsou přivítání první hosté, šéfové prokuratur. Naše komise totiž není vyšetřovací, ale jen „komisí pro dohled na vyšetření událostí ze dne 17. listopadu 1989 v Praze“, jak zní podstatná část jejího dlouhého názvu. Proto tedy nemáme sami nic vyšetřovat, ale jen kontrolovat práci prokuratur. Tak kontrolujeme.

První se ujímá slova JUDr. Ján Pješčak, generální prokurátor ČSSR. Jeho řeč nenechává nikoho z nás na pochybách, že generál Pješčak (dvanáct let náměstek federálního ministra vnitra) byl v dobách minulých mužem na svém místě. Začíná tím, že „vedení prokuratury zaujalo profesionální konkrétní stanovisko už v pondělí 20. listopadu“. A dále „... hromadná porušení veřejného pořádku, masová neposlušnost a podobně by uškodily všem politickým silám . . .“. Vařím se vzteky, neboť tuším, jaké asi bylo ono profesionální konkrétní stanovisko prokuratury tři dny po masakru a koho asi chtěla tehdy pohnat před soud.

Následuje výklad na téma zákon, zákonnost, ústava, právo. Pan Pješčak mluví jako kniha.

Jediná skutečně důležitá poznámka se týká otázky kompetence GP ČSR vyšetřovat činnost orgánů SNB. V prvních dnech po oznámení, že se GP ČSR zabývá 17. listopadem, se po Praze šířily zprávy, podle nichž civilní prokuratura nemůže vyšetřovat příslušníky ozbrojených sil. Ale podle zákona civilní složka prokuratury posuzuje všechny otázky související s výkonem státní správy, mezi něž patří i ochrana veřejného pořádku. Vojenská složka prokuratury má svoji přesně danou kompetenci, odpovídající rozsahu vojenské soudní pravomoci.

Jdeme o stupeň níž, hovoří generální prokurátor ČSR JUDr. Jaroslav Krupauer. Referuje o současném stavu šetření a prakticky jen opakuje to, co už bylo zveřejněno v novinách. Trochu podivně mi znějí argumenty dokazující, že nešlo o pietní akt, nýbrž o politickou demonstraci. Samozřejmě

je to pravda, ale rána obuškem přece bolí vždycky stejně. Mnohem horší pochybnosti však vyvolává závěrečné shrnutí: „Zárok byl veden na základě zákona a v zájmu zajištění veřejného pořádku.“ Sice „... v jeho průběhu nepochybně došlo k výpadům, kdy nepřiměřenou intenzitou byla způsobena zranění účastníků demonstrace“, ale jinak bylo vše podle zákona. Začínám mít nepříjemný dojem, že celé vyšetřování si klade za cíl skončit nanejvýš obviněním nějakého strážmistra, případně dvou tří dalších řadových příslušníků SNB. Nechod', Janku, s pány na led.

Jako třetí se dostává ke slovu generálmajor JUDr. Ján Kollár, hlavní vojenský prokurátor. Mluví stručně a dělá na nás jako jediný z těch tří docela slušný dojem.

Přichází čas otázek, na něž se nám dostane neuvěřitelných odpovědí.

Ptám se generála Kollára: „Víte něco víc o pověstných červených baretech? Pátrali jsme po nich už v prvních dnech a máme zprávy, že jde o takzvaný oddíl zvláštního určení, který je součástí Státní bezpečnosti a podléhá přímo federálnímu ministru vnitra. Je to pravda?“

JUDr. Kollár: „Taková jednotka existuje . . .“

„Nic mu nepovídej!“ skáče mu do řeči Ján Pješčák. „Až přijde čas, dáme informaci.“

Koukáme nevěřicně na generálního prokurátora ČSSR, který neváhal okřiknout svého podřízeného před cizími lidmi jak malého kluka. Poměry v prokuratuře budou asi opravdu idylické.

Generál Kollár se posmutněle usmívá a chce pokračovat: „Máte docela přesné informace . . .“

A znovu Ján Pješčák: „Už jsem řekl. Nic jim neříkej.“

Cítím se trapně.

O chvíli později se poslanec Stank ptá Jaroslava Krupauera, zda jeho lidé vyslechli také velitele zásahu.

Generální prokurátor ČSR bez mrknutí oka prohlašuje: „Sháníme ho už deset dnů, zatím bezvýsledně. Odjel na dovolenou a nikdo neví kam.“

Je nám, jako bychom dostali pár facek. Tohle přece nemůže myslet vážně.

Poslankyně Kocurová mi z druhé strany stolu ukazuje svou sevřenou pěstičku, kterou by chtěla dát pánům jednu do zubů. Smějeme se na sebe a poprvé nevnímám poslance jako soupeře.

Aniž si to uvědomují, udělali oba generální prokurátoři velice záslužnou práci. Dokázali sjednotit celou komisi, přesvědčit i neinformované poslance, že tady nejde o pár pendrekářů, kteří udeřili víc, než směli, ale o strašlivé zneužití moci.

Když pak všichni tři hosté odejdou, přijímáme zásadní rozhodnutí. Nebudeme jenom kontrolovat práci prokuratur, neboť by za chvíli patrně ne-

bylo co kontrolovat, ale pokusíme se v rámci svých možností osvětlit velitelské i politické pozadí případu. Padají konkrétní návrhy, koho si pozvat na zítřek. Když slyším jména Jakeš, Štěpán a mnohá další, mám pocit, že sním, že něco takového prostě není možné. Začínám věřit.

Poté rozebíráme další postup. Poslanci chtějí vidět videokazety ze zásahu, neboť o událostech ze 17. listopadu stále nevědí téměř nic. Jak známo, o čem televize mlčí, to pro většinu republiky neexistuje.

Na závěr vybíráme předsedu a mluvčího. Spíš než o volby jde však o potvrzení faktického stavu. Poslanec Stank se vůdcem patrně už narodil, poslanec Fanta je důstojnost sama. Oba mají ze svých funkcí očividnou radost. Ještě se domlouváme, že ve zprávách pro tisk budeme uvádět jen jména vyslechnutých osob, případně popis atmosféry, a vše ostatní ponecháme zatím v tajnosti. Činíme tak v zájmu vyšetřování, které se snad konečně chystá rozběhnout.

Když se o páté rozcházíme, lítají vzduchem první vtípky a poměr devět čtyři se pomalu stává minulostí.

Pátek 1. prosince 1989

V osm ráno už na chodbě postávají dva televizní štáby. Čekají velké ryby. Bůhví kdo jim vyzradil komisi tajemství. V Čechách nic neutajíš.

Začínáme promítáním videozáznamu z Národní třídy. Nahrávka nestojí za nic, slovům je chvílemi špatně rozumět, ale poslanci sedí ani nedutají a očima se vpíjejí do obrazovky.

„Netušil jsem, že je něco takového možné,“ naklání se ke mně poslanec Fanta.

Při úpěnlivém křiku mlácených se poslankyně Kúsová a Kocurová dívají střídavě do země a na nás, na studenty.

Televizory pohasínají a ke slovu se dostává vedoucí vyšetřovacího týmu generální prokuratury ČSR, starší prokurátor JUDr. Antonín Navrátil.

„Generální prokuratura ČSR hodnotí zásah jako nezákonný. V žádném případě se nejednalo a ani nemohlo jednat o rozptýlení davu, protože demonstranti — bylo jich dva až tři tisíce — nemohli nikam odejít. Byli hermeticky uzavřeni a posléze i stlačováni. V závěrečné fázi šlo doslova o život. Někteří lidé si dokonce lehali pod auta, aby mohli dýchat. Cílem zásahu tedy rozhodně nebylo rozeznání nepovolené demonstrace, ale fyzické potrestání a týrání jejích účastníků.“

Jakpak by se asi líbila tato slova generálním prokurátorům?

„Hodnotíte jako nezákonný i rozkaz k zásahu?“ ptá se doktor Motejl.

Neděle 6. května 1990

Budoucnost ukáže, která z předestřených hypotéz má nejbliže k pravdě. Dost možná, že jsem úplně vedle a existuje nějaká jiná, desátá, naprosto jednoduchá a vše vysvětlující. Ale já o ní nevím.

Ovšem nechce se mi čekat bůhví kolik let na odhalení pravdy o 17. listopadu 1989. A tak jsem vzal seznam devíti možností a začal škrtat. Vycházel jsem z úvahy, že hypotéza, neobjasňující důsledně všechna fakta, nemůže být správná.

Proti variantě 1 (*Stereotyp moci*) hovoří „hra na mrtvého“, připravená patrně pražskou správou StB. Simulantství poručíka Zifčáka a následné vystoupení Drahomíry Dražské lze jen stěží označit za náhodu. Ten, kdo připravil tuto velkolepou dezinformaci, musel vědět, že dojde k tvrdému zásahu. A jak by to mohl znát předem, kdyby nešlo o naplánovaný zákrok? Nevěřím na náhody, je-li jich příliš mnoho.

Proti variantě 2 (*Potvrzení Zifčáka ve studentském hnutí*) mám tuto námitku: Zifčák – Růžička nebyl tak významným zdrojem informací, aby se k posílení jeho autority v nezávislých strukturách musela sehrát tak složitá hra. Agenti StB pracovali v okruhu Charty už mnoho let, byli nesporně i mezi studenty a vůbec ve všech skupinách a vrstvách společnosti. Dělat za této situace tak rozsáhlou akci jen pro zdůvěryhodnění jednoho poručíka mi připadá nesmyslně nákladné. Stačilo by ho přece například opakovaně zadržet na osmačtyřicet hodin. A pokud by autoři plánu chtěli něco opravdu hrdinského, pak ránu do hlavy lze dostat i nepoměrně jednodušeji. Navíc tato hypotéza nevysvětluje ani působení Dražské, ani onu podivuhodnou nečinnost Bezpečnosti po 17. listopadu.

Varianta 3 (*Demonstrace síly na přání MV KSČ*) vypadá důmyslně. Fáma o Šmídovi mohla být dopředu připraveným krytím pro případ, že by při zásahu opravdu někdo zemřel. Vyvrácením zprávy o smrti Šmída by se snížila důvěryhodnost skutečného úmrtí. Proti hypotéze však mluví ohromná riskantnost „falešného mrtvého“. Situace v Československu byla nejistá, na pokraji konfrontace. Provokovat za této situace celý národ zprávou o studentovi zavražděném policií by mohlo být pro moc osudné. Fáma by mohla nažhavit lidi dřív, než by ji tvůrci stačili dementovat. Mnohem snazší a naturelu vládců bližší by přece bylo zmlátit demonstraci a případného ubitého ututlat.

Varianta 4 (*Demonstrace síly na přání ÚV KSČ*) vznikla rozšířením předchozí úvahy, všechna pro a proti jsou stejná. Ani na tuto hypotézu nesázím.

Také varianta 5 (*Úder proti Uhlovi, potažmo opozici*) naráží na dva problémy. Jednak je otázkou, proč by se akce proti jednomu z disidentů připra-

vovala tak složitě a rozsáhle, když stejnému účelu mohla — myslím, že mnohem lépe — posloužit zpravodajsky připravená provokace. Druhý problém je rázu technického: jak by organizátor fámy zrežíroval setkání Dražské a Litomiské krátce po demonstraci? A navíc, pokud by šlo o záměr přimět Uhla vypustit do světa lež o mrtvém, tak není jasné, proč by si Dražská přidávala ve svém svědectví 18. listopadu další čtyři mrtvé. Také pravděpodobná existence dalších informačních kanálů, kterými byla zpráva o Šmídovi puštěna mezi lidi, tuto hypotézu zpochybňuje.

Zásadním argumentem proti variantě 6 (*Začátek velké represe opozice*) je nečinnost ministerstva vnitra a vlastně celého mocenského aparátu po 17. listopadu. Kdyby měl být zásah na Národní třídě počátkem mohutného úderu proti opozici, asi by nebyl posledním projevem síly moci. Možnost, že by politbyro nejdříve rozhodlo o tvrdém zúčtování s disidenty a pak se po 17. listopadu zaleklo konfrontace, se mi nezdá příliš reálná.

Ani na variantu 7 (*Pokus o řešení vnitřních rozporů v politbyru*) příliš nevěřím. Národní třída nesporně polarizovala nejen veřejnost, ale i všechny mocenské struktury. Domnívám se však, že pokud by si zastánci tvrdé linie byli opravdu tak jistí svou mocí, neváhali by ji po 17. listopadu využít k odstranění smířlivějších soudruhů. Mlčení bezpečnostních složek hovoří i proti této hypotéze.

Variantu 8 (*Vnitrostranický převrat s cílem nastolit nový, progorbáčovský kurs*) přeskočím, neboť se k ní vrátím podrobněji.

Varianta 9 (*Převrat s cílem odstranit vládu komunistů*) je nejdobrodružnější. Přiznávám, že jsem na ni jednu dobu sázel. Jenže dnes si myslím, že se tehdy přání stalo otcem myšlenky. Nepochybuji o tom, že Lorenc a jeho podřízení měli mnoho kontaktů na opoziční síly i dostatečný přehled o situaci v zemi. Ovšem hluboká komunistická indoktrinace Státní bezpečnosti a relativní blahobyt jejích příslušníků mluví jasně proti této možnosti. Navíc je zřejmé, že StB si může uchovat celou svou ohromnou moc jen v socialistickém systému, jehož je pilířem i štítem. Protikomunistický převrat vykonaný Státní bezpečností je sice pozoruhodnou, leč nereálnou vizí.

Pondělí 7. května 1990

A proto sázím na osmičku.

Varianta 8 — Vnitrostranický převrat s cílem nastolit nový, progorbáčovský kurs — se mi opravdu zamlouvá. Pokusím se vysvětlit proč.

Po lednových pražských demonstracích v roce 1989 byla stará Jakešova garda odepsána jak v očích veřejnosti, tak — a to bylo rozhodující — i Moskvě. Následující zatčení Václava Havla a dalších disidentů jen přililo olej do

ohně. Zrodilo se něco do té doby neslýchaného — rozsáhlá petiční kampaň na podporu uvězněného disidenta. Opoziční podzemí definitivně vykročilo ze své izolace. Nahrávala mu přitom sílící nespokojenost obyvatelstva i nová Gorbačovova doktrína nevměšování se do vnitřních záležitostí ostatních socialistických zemí a její stále zřetelnější výsledky v Maďarsku a Polsku.

Zastánci tvrdé linie, kteří měli v předsednictvu ÚV KSČ převahu, viděli jediné řešení situace v represích a zastrašování. V této roli smutně proslul především Miroslav Štěpán, zdatně mu ale sekundovali i další komunističtí předáci. Vztah vedení státu a občanů, který nebyl ani předtím zrovna idylický, se začal vyhrocovat.

V této době už pan Gorbačov pochopil, že chce-li si zachovat Československo jako věrného spojence, musí Praha vyměnit obušky za reformy. Obsah doporučených reforem lze stručně definovat jako změnu všeho zastaralého při zachování vedoucí úlohy strany; dříve se podobným úkolům říkalo kvadratura kruhu.

Mezi Moskvou a Prahou se rozhořela válka nervů.

Její průběh a použité prostředky lze jen dedukovat. Patrně jako první se na stranu Kremle přiklonila Státní bezpečnost, jejíž vazby na KGB byly vždy v rozhodujících chvílích silnější než poslušnost československému vedení. Poté se asi pevněji konstituovala reformní skupina uvnitř ÚV KSČ, složená především z mladších členů strany. Pochopili nevyhnutelnost změn, ale také chtěli zůstat u moci (neboť o tu jde všem až v první řadě). Jejich krédem se stala perestrojka, zbraní dvojí tvář a programem čekání na vhodnou příležitost.

Jenže Jakeš se odmítal podvolit naléhání Moskvě, a naopak začal poukazovat na rozvrat, zavlečený Gorbačovem do Sovětského svazu. Praha se stala opěrným bodem moskevských konzervativců a boj přituhl.

Rozpory byly řešeny soudružskými metodami.

Nejprve se po zemích českých a slovenských rozběhl záznam besedy Miloše Jakeše na Červeném Hrádku. Nešlo o žádnou černou nahrávku, celé jednání natáčela televize a z jejího záznamu si někdo neznámý pořídil kopii, která v podobě video i audio rychle dosáhla nesmírné popularity. Domnívám se, že tuto ránu do zad uštědřila Jakešovi Státní bezpečnost ve snaze přimět ho k odstoupení. Jenže „kůl v plotě“ byl přesvědčen, že jen on sám je ten jediný a pravý, kdo má vládnout. A tak když nepochopil ani další náznaky a výzvy k odchodu, přišla ke slovu akce.

Představuji si ji zhruba následovně.

Politickou skupinu, stojící v pozadí akce, bych situoval zhruba do okruhu mladších členů stranického vedení, doplněného staršími, reformě naladěnými funkcionáři. Snad sem patří Mohorita, Adamec a Hegenbart. Zdůrazňuji ovšem slůvko „snad“. O ničem nevíme tak málo jako o rozložení sil a vztazích uvnitř nejvyšších stranických špiček.

Klíčovou postavou výkonné složky byl podle mého názoru první náměstek federálního ministra vnitra Lorenc. Po dohodě s představiteli KGB (také však možná přímo na jejich popud) připravil společně se svými podřízenými plán:

1. kruté zmlácení studentské demonstrace v centru Prahy;
2. rozšíření fámy o studentovi zavražděném zakročujícími jednotkami;
3. vyvolaná občanská nespokojenost povede ke kádrovým změnám ve vedení strany;
4. noví straničtí představitelé vyhlásí řadu reforem a změn s cílem vybudovat efektivní socialistický stát s prvky demokracie.

Nejriskantnějším bodem celého projektu byla zpráva o zabití Martina Šmída. Hrozilo nebezpečí, že vyvolá příliš silný ohlas. Na druhou stranu ovšem nešlo spoléhat ani na to, že by samotné zmlácení demonstrace probíralo národ z letargie. Byl tu příklad lednových událostí, které Jakešovým trůnem sice zatřásl, ale nepřekotily ho. Proto nakonec smrt studenta v plánu zůstala. Risk je zisk — anebo velká ztráta.

Zasvěcených příslušníků Státní bezpečnosti nebylo asi mnoho. Předpokládám, že pravý účel všech chystaných opatření k 17. listopadu znali jenom generál Lorenc, náčelník správy kontrarozvědky plukovník Vykypěl a náčelník pražské správy StB plukovník Bytčánek. Ostatní se patrně dozvěděli jen nezbytné minimum.

Všechno šlo jak na drátku až do soboty 18. listopadu. Zpráva o mrtvém Martinovi Šmídovi dramaticky změnila situaci. Propočty selhaly. Lidé vyšli do ulic. Politické strany, čtyřicet let poslušně kolaborující s komunisty, vydaly prohlášení odsuzující zásah. Svou matku stranu zradil i SSM. Opozice se chopila příležitosti a přišla s myšlenkou celonárodní protikomunistické koalice pod názvem Občanské fórum.

Spiklenci se ocitli ve složité situaci. Plán, který měli připravený, byl jenom orientační, neboť samozřejmě nešlo předvídat, co přijde po Národní třídě. Přece jenom ale asi chtěli něco jiného, než po čem volaly davy v ulicích. Zakročit proti nim však zatím nemohli. Tlak zdola měl v jejich záměrech významné místo. Proto prosazovali na všech úrovních koncepci politického řešení situace.

Boj v politbyru trval prakticky celý týden, až do pátečního pléna ÚV KSČ dne 24. listopadu. V průběhu nekonečných jednání vedení strany uvažovalo i o mocenském potlačení lidového hnutí. Zde sehrál významnou, ne-li rozhodující roli odmítavý postoj Moskvy ke krveprolití. Gorbačov nemohl potřebovat pár dnů před summitem na Maltě další Náměstí nebeského klidu.

Když došlo k pádu předsednictva ÚV KSČ a nástupu nových mužů do vedení, bylo už pozdě. KSČ svou týdenní nečinností ztratila iniciativu, kte-

ré se bystře chopilo Občanské fórum. Začalo pět týdnů neustálého vytlačování strany ze všech klíčových mocenských pozic, symbolicky vrcholící nástupem prezidenta Václava Havla.

Je jedním z fantastických paradoxů dějin, že o současné poměry v naší zemi se — nechtěně, ale přece — zasloužil i Miloš Jakeš a jeho soudruzi. Jejich nechuť odejít z funkcí způsobila ono zdržení několika dnů, které rozhodlo o všem. Zatímco zemí šla revoluce, v sídle strany probíhaly vyčerpávající boje o koryta.

Obecně řečeno, za svůj hladký a nekrvavý přechod k demokracii vděčíme především neuvěřitelně příznivé souhře náhod. Tak příznivé, až to ve mně budí pochybnosti.

Úterý 8. května 1990

Ráno je daleko a noc bez hranic. Přišel jsem se rozloučit.

„Končím.“

Usmála se, nejistě a posmutněle.

„Co budeš dělat?“

„Nevím,“ povídám. „Jenom vím, že potřebuju zapomenout.“

„Na co?“

„Na všechno. Já už nemůžu dál. Dost jsem se toho dozvěděl, ale teď se s tím musím naučit žít. A netuším jak.“

„Myslíš, že utečeš sám sobě?“

„To je blbá otázka.“

„Hm,“ urazila se. „Stálo ti to za to?“

„Snad jo.“

Středa 9. května 1990

Tak tedy konec. Parlament vyslechne Stankovo úvodní slovo s naprostou lhostejností. Žádná diskuse, žádné připomínky, nic. Bůhví jestli naši závěrečnou zprávu vůbec někdo četl. Ještě unavené zvednutí rukou, to aby aspoň usnesení po nás zůstalo, a je po všem.

Bloumám chodbami té krabicovité výrobní zákonů a trošku sentimentálně se loučím s místem, na které jsem si docela zvykl. Pět měsíců jsem se přehraboval ve vnitřnostech bývalého režimu, tak dlouho, až mi došlo, že fasády se mění, ale vnitřnosti zůstávají. Nespal jsem a hledal bůhvíco a chodil po všemožných koutech vyptávat se lidí, kteří lhali, podváděli, mlčeli a dělali ze mě blba. Nedostal jsem za to ani korunu, ztratil spoustu času, a nej-

spíš mě teď nakonec vyhodí ze školy, ale stejně to byla moje životní výhra.
Těžko mě potká větší.
Sbohem.

Členové parlamentní komise

ing. Jozef Stank, CSc.

26. října 1940,
ředitel odboru na federálním
ministerstvu hutnictví,
strojírenství a elektrotechniky,
místopředseda ústavně
právního výboru Sněmovny
národů,
od 12. do 28. prosince 1989
první místopředseda Federálního
shromáždění,
od 28. prosince 1989
místopředseda Federálního
shromáždění a předseda
Sněmovny národů;
člen KSČ

PhDr. Věra Bartošková

29. září 1943,
vedoucí tajemnice
městského výboru ČSL v Praze,
členka výboru pro sociální
politiku Sněmovny lidu,
od 18. ledna 1990
náměstkyně federálního ministra
zahraničních věcí;
členka ČSL

Andrej Džupina

29. července 1937,
zámečník NHKG Ostrava Kunčice,
člen branného a bezpečnostního
výboru Sněmovny lidu;
člen KSČ

JUDr. Lubomír Fanta

24. března 1946,
vedoucí právník
SD „Jednota“ Hranice,
člen ústavně právního
výboru Sněmovny lidu,
člen ČSS

Irena Kúsová

3. dubna 1955,
kuchařka n. p. Jitona,
provoz Bohumilice,
členka branného a bezpečnostního
výboru Sněmovny lidu;
bezpártijní

MVDr. Jiří Ládr

9. května 1933,
veterinární lékař
OVZ Plzeň-sever,
člen výboru pro kulturu
a výchovu Sněmovny lidu,
ověřovatel Sněmovny lidu,
od 12. prosince 1989
člen předsednictva Federálního
shromáždění;
člen ČSS

Václav Štix

27. února 1948,
strojný zámečník na dole
Prezident Gottwald, Havířov,
člen předsednictva
Federálního shromáždění,
člen výboru pro kulturu
a výchovu Sněmovny lidu;
bezpártijní

František Hofman

21. srpna 1945,
důlní elektrikář, Doly Kladno,
člen výboru pro plán
a rozpočet České národní rady;
člen KSČ

Anna Kocurová

8. března 1952,
soustružnice v Sigmě Dolní
Benešov,
členka ústavně právního
výboru České národní rady;
bezpartijní

JUDr. Josef Danisz

7. července 1946,
právník družstva Cementáři
a kamenosochaři Praha,
člen Výboru na obranu
nespravedlivě stíhaných (VONS),
Československého helsinského
výboru, Hnutí za občanskou
svobodu (HOS),
od 15. ledna advokát
v Advokátní poradně číslo 5,
Praha,
od 15. března 1990
poradce předsedy
Sněmovny národů FS J. Stanka;
bezpartijní

JUDr. Otakar Motejl

10. září 1932,
advokát v Advokátní poradně
číslo 2, Praha,
člen komise do 23. ledna 1990,
od 23. ledna 1990
předseda Nejvyššího soudu ČSFR;
bezpartijní

JUDr. Milan Hulík

22. března 1946,
advokát v Advokátní poradně
číslo 9, Praha
člen komise od 23. ledna 1990;
bezpartijní

Jan Bubeník

4. dubna 1968,
student fakulty
dětského lékařství UK Praha,
od 28. prosince 1989
člen výboru pro kulturu a výchovu
Sněmovny lidu;
bezpartijní, v komisi za SSM

Roman Kříž

29. prosince 1967,
student právnické fakulty
UK Praha;
bezpartijní, v komisi
za koordinační stávkový výbor

Jiří Solil

9. listopadu 1968,
student právnické fakulty
UK Praha;
bezpartijní,
v komisi za SSM

Václav Bartuška

14. července 1968,
student fakulty žurnalistiky
UK Praha;
bezpartijní,
v komisi za koordinační
stávkový výbor